www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب تورى
ئەۋلاد گۇرۇپپىسى

سېيىت هاجى

(داستان)

توپلاپ رەتلىگۈچى: مۇھەممەدتوختى ئەھمەد

توپلاپ رەتلىگۈچىدىن: 2008 ـ يىلىنىڭ ياز ئايلىرى، چىرا ناھىيىسىنىڭ تاغلىق رايونى ـــ نۇرى يېزىسىدا ئۆتكۈزۈلىدىغان مەشرەپنىڭ لايىھە ۋە يېزىقچىلىق ئىشلىرىنى قىلىۋاتقىنىمدا، ئۇنئالغۇ لېنتىدا قالدۇرغان سېيىت هاجى ھەققىدىكى قىسقا بىر پارچە داستان قولۇمغا چۈشۈپ قالدى. ئالدىنقى ئەسىرنىڭ بېشىدا چىرىدا يۈز بېرىپ، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىنى زىلزىلىگە سالغان «چىرا كەنتى ۋەقەسى»دىكى سەلبىي شەخس سېيىت هاجىنىڭ كېيىنكى كەچۈرمىشلىرى بايان قىلىنغان بۇ داستاننى نۇرى يېزىسىنىڭ تۆۋەنكى ئاچما كەنتىدە ياشاپ، بۇنىڭدىن 20 نەچچە يىل ئىلگىرى 80 يېشىدا ۋاپات بولغان ئەلنەغمىچى موللا بارات دېگەن كىشى راۋابقا تەڭكەش قىلىپ ئورۇندىغان بولۇپ، داستاننىڭ تولۇق ۋارىيانتى (بولۇپمۇ باش قىسمى) تېپىلىپ قالار دېگەن ئۈمىد بىلەن ئىزدىنىپ كۆرگەن بولساممۇ، بىلىدىغانلار ئاللىقاچان ئالەمدىن ئۆتكەچكە، ئىمكان بولمىدى. شۇڭا، قولۇمدىكىنى بولسىمۇ نەشرگە سۇنۇشنى، شۇنداقلا ئوقۇرمەنلەرنىڭ بۇ داستاننىڭ مەيدانغا كېلىشىدىكى تارىخىي سەۋەبنى چۈشىنىۋېلىشىغا ياردىمى بولار دېگەن مەقسەتتە، ئەينى ۋاقىتتا «چىرا كەنتى ۋەقەسى» دېگەن نامدا مەشھۇر بولغان چىرا خەلقىنىڭ بىر مەيدان ۋەتەنپەرۋەرلىك كۈرىشى ۋە بۇ داستاندا تەسۋىرلەنگەن سېيىت هاجى ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە بېرىشنى زۆرۈر دەپ قارىدىم.

چىرا ناھىيىسى 1928 ـ يىلى ناھىيە بولۇپ قۇرۇلغانغا قەدەر كېرىيە ناھىيىسىگە قاراشلىق، تۇپرىقى مۇنبەت، يېزا ئىگىلىك، چارۋىچىلىق، بولۇپمۇ سودا، قول ـ سانائەت ئىشلىرى خېلى راۋاج تاپقان چوڭ بازار بولۇپ، بو يەرگە چەت ئەللىكلەر، جۈملىدىن چاررۇسىيە ۋە ھىندىستانلىق سودىگەرلەر دائىم كېلىپ سودا ـ سېتىق بىلەن شۇغۇللانغان.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب تورى
ئەۋلاد گۇرۇپپىسى

1907 ـ يىلى 5 ـ ئايلاردا غەربچە كېيىنگەن 40 نەچچە ياشلاردىكى سېيىت ھاجى دېگەن كىشى چارروسىيە سودىگەرلىرىگە شاڭزۇڭ (سودىگەرلەر ئاقساقىلى) دېگەن نامدا ئەۋەتىلدى. چىرا ۋەقەسىنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەبچى بولغان ۋە ئۇنىڭدا سەلبىي رول ئوينىغان كىشى ئەسلىدە خوتەنلىك سېيىت ئەھەت دېگەن كىشىنىڭ ئوغلى بولۇپ، 15 ـ 16 ياش چاغلىرىدا ئۆزبېك سودىگەرلەرگە ئەگىشىپ تاشكەنت، ئەنجان قاتارلىق جايلاردا تىجارەت قىلغاچ دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغان ھەمدە چارروسىيىنىڭ جاسۇسلۇق ئورگانلىرىدا مەخسۇس تەربىيىلەنگەن. ئۇ چىرىغا كەلگەندىن كېيىن، توغراقئېغىل كەنتىنىڭ ئاق كۆل مەھەللىسىدە ئولتۇرۇشلۇق باي سودىگەر ئابلىزقارىينىڭ قىزى بۇمەريەمخانغا ئۆيلىنىپ، شۇ يەردە ئولتۇراقلىشىپ قالغان كۈندىن باشلاپ چارروسىيە جاھانگىرلىكىنىڭ مۇددىئاسى بويىچە بۆلگۈنچىلىك پائالىيەتلىرىگە كىرىشىپ كەتكەن. ئۇ بۇ يۇرتتا سۇ قىس بولغاننىڭ ئۈستىگە، پۇقرالارنىڭ ساددا ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن، دەرھال يەرلىك ئاھالىگە: «سىلەر ئەنجان پۇقراسى بولساڭلار سۇدىن خالىغانچە پايدىلىنىسىلەر، ھاشارغا چىقمايسىلەر، ھېچقانداق باج تاپشۇرمايسىلەر...» دېگەندەك بۆلگۈنچىلىك خاراكتېردىكى تەشۋىقات ئېلىپ بېرىپ، كىشىلەرنى ۋەتەنگە ئاسىيلىق قىلىشقا قۇتراتقان. ئۇنىڭ «ئەنجان پۇقراسى» دېگىنى ئەمەلىيەتتە چارروسىيە پۇقرالىقىغا ئۆتۈشنى كۆرسىتەتتى. ئۇ ئالدانغان بىر قىسىم كىشىلەرگە قانۇنسىز ھالدا «پاسپورت» تارقىتىش بىلەن بىللە، چارروسىيە جاھانگىرلىكىنىڭ ھەيۋىسىگە تايىنىپ، يەرلىك ھۆكۈمەتكە بېسىم ئىشلىتىپ، «ئەنجان پۇقراسى» بولمىغانلارنى سودا ـ سېتىق ۋە سۇ ئىشلىرىدا يەكلىگەن، ھاقارەتلىگەن، گۇرۇھ ئۇيۇشتۇرۇپ ئۇرغان، ھەتتا ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا قانۇنسىز ئارىلاشقان. يىلدىن ـ يىلغا ئەۋج ئالغان بۇنداق قانۇنسىز قىلمىش يەرلىك ئاھالىنىڭ قاتتىق غەزىپىنى قوزغىغانلىقتىن، 1912 ـ يىلى 2 ـ ئايدا توپا كەنتىدە ئولتۇرۇشلۇق سۈپۈرگە ئاخۇن باشچىلىقىدا 17 نەپەر كىشى مەسلىھەتلىشىپ، چىرا خەلقىگە ۋاكالىتەن دەسلەپ كېرىيە ئامبىلى شىن يۇڭچىڭغا، كېيىن خوتەن دوتىيى تاڭ يۈنجۇڭغا سېيىت ھاجىنىڭ بۆلگۈنچىلىك قىلمىشلىرى ئۈستىدىن شىكايەت قىلغان بولسىمۇ، يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ بۇ ئەمەلدارلىرى چارروسىيىنىڭ ھەيۋىسىدىن قورقۇپ تەدبىر قوللانمىغان. لېكىن، ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە ھەققانىيەت تۇيغۇسىغا ئىگە سۈپۈرگە ئاخۇن قاتارلىقلار بوشاشماي ھەرىكەت قىلىپ، ئاخىر قەشقەردىكى گېلاۋخۇيچىلار (قېرىنداشلار ئۇيۇشمىسى) نىڭ ياردىمىگە ئېرىشكەن. چۈنكى، بۇ مەزگىلدە بيەن يۇڭفۇ، ۋېي دېشى باشچىلىقىدىكى گېلاۋخۇيچىلار شىنخەي ئىنقىلابىنىڭ تۈرتكىسىدە چىڭ سۇلالىسى ھاكىمىيىتىگە قارشى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، قەشقەر، جۈملىدىن جەنۇبىي شىنجاڭ ۋەزىيىتىنى كونترول قىلغانىدى. ئۇلار ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، چىرا خەلقىنىڭ ھەققانىي تەلىپىنى قوللاپ، يەكەندە تۇرۇشلۇق چېرىكچى ئامبال شۈن گاۋشېڭ ۋە ئۇنىڭ ياردەمچىسى جاۋ داشىڭنى سېيىت ھاجى دېلوسىنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن 50 نەچچە چېرىك بىلەن چىرىغا ئەۋەتكەن. ئۇلار 6 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى چىرىغا كېلىپ، مەسىلىنى سۆھبەت بىلەن ھەل قىلىش مەقسىتىدە، سېيىت ھاجىنىڭ يېنىغا تەكرار ۋەكىل ئەۋەتكەن بولسىمۇ، سېيىت ھاجى بىر تۈركۈم قوراللىق گۇماشتىلىرى بىلەن ئابلىز قارىينىڭ قورۇسىغا بېكىنىۋېلىپ قارشىلاشقان. سېيىت ھاجى كەلگەن ۋەكىللەرنىڭ ساقىلىنى قىرقىپ، ئاتلىرىنىڭ قۇيرۇقىنى كېسىپ، ئۇرۇپ ـ تىللاپ ھەيدىۋېتىپلا قالماي، 6 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى يەنە سۆھبەت ئۈچۈن بارغان ۋەكىللەردىن بولغان يەرلىك پۇقرا ئىسلامئاخۇننى قىلىچ بىلەن چېپىپ، گېلاۋخۇيچى جۇ شۇتاڭنى ئېتىپ ئۆلتۈرگەن. بۇنىڭدىن غەزىپى ئۆرلىگەن سۈپۈرگىئاخۇن باشچىلىقىدىكى يەرلىك ئاھالە گېلاۋخۇيچىلار بىلەن سېيىت ھاجىنىڭ ئۇۋىسىغا شىددەت بىلەن

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ھۈجۈم قىلىپ قورشۋالغان. بىراق، قورۇنىڭ تېمى مۇستەھكەم ۋە ئېگىز بولغانلىقى ئۈستىگە، زامانىۋى قوراللار بىلەن قوراللانغان سېيىت ھاجى قاتارلىقلار ئوق ياغدۇرۇپ جاھىللارچە قارشىلىشىپ تۇرغاچقا، قورۇغا بۆسۈپ كىرىش مۇمكىنچىلىقى بولمىغانلىقتىن، يەرلىك ئاھالە قوناق پاسىرى ۋە كەندىر شاخلىرىنى دۆۋىلەپ، سېيىت ھاجىنىڭ ئۇۋىسىغا ئوت قويۇۋەتكەن. بۇ ۋاقىتتا سېيىت ھاجى گۈگۈم قاراڭغۇلۇقىدىن پايدىلىنىپ ئايالچە ياسىنىپ قېچىپ قۇتۇلۇپ، گۇماشتىسى ھوشۇر سوقمىچاقنىڭ ئۆيىدە ئىككى كۈن پاناھلانغاندىن كېيىن، ۋەزىيەت سەل پەسەيگەن پۇرسەتتە جاڭگالىدىكى ئات باقارى سەيدىئەخمەتنىڭ قېشىغا بېرىۋالغان ۋە ئۇ يەردىن ئاتلىق يولغا چىقىپ، دەسلەپ خوتەنگە، كېيىن قەشقەرگە بېرىپ، چارۋىسىنى كونسۇلخانا ھال ئېيتقان.

ۋەقە يۈز بەرگەندىن كېيىن، ئىچكى ئۆلكىلەردە چىقىدىغان بىر قىسىم گېزىتلەردە تەقرىز ئېلان قىلىپ، چىرا خەلقىنىڭ ھەققانىي كۈرىشىنى كەڭ تونۇشتۇرۇلغان، لېكىن، چارۋىسىنىڭ سان پېتىربۇرگ شەھىرى قاتارلىق بىر قىسىم جايلىرىدىكى گېزىتلەر ۋەقەنى بۇرمىلايدىغان خەۋەرلەرنى ئېلان قىلغان. نەتىجىدە «چىرا كەنتى ۋەقەسى» سۇيۇرگىئاخۇن نامى بىلەن بىر مەزگىل مەملىكەت ئىچى ۋە خەلقئارادا ئاخبارات ئوبيېكتىغا ئايلانغان. بىراق، 1913 ـ يىلى 2 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى چارۋىسىيە ھۆكۈمىتىنىڭ قاتتىق بېسىمى، ۋەتەن ساتقۇچ يۈەن شىكەي ھۆكۈمىتىنىڭ تىز پۈكۈشى بىلەن قەشقەردە ئادالەتسىز ئوچۇق سوت ئېچىپ، بۇ ۋەقە سۇيۇرگىئاخۇن، شۇن گاۋشېڭ قاتارلىق 30 نەپەر بىگۇناھ كىشىنىڭ ناھەق جازالىنىشى بىلەن بىر تەرەپ قىلىنغان. تارىختا «چىرا كەنتى ۋەقەسى» دەپ ئاتالىدىغان بۇ ۋەقەنىڭ قىسقىچە جەريانى يۇقىرىقىلاردىن ئىبارەت.

مەن نەشرگە تەييارلىغان مەزكۇر داستاندا يۇقىرىقى ۋەقەلىك ئىچىدىن سېيىت ھاجىنىڭ ئايالچە ياسىنىپ قېچىپ كەتكەندىن كېيىنكى كەچمىشلىرى قىسقىچە بايان قىلىنغان. شۇنىمۇ قەيت قىلىش زۆرۈركى، سېيىت ھاجىنىڭ كېيىنكى تەقدىرى خۇسۇسىدا ھازىرغىچە ئېنىق مەلۇمات يوق ئىدى. بەزى ماتېرىياللاردا سېيىت ھاجىنىڭ چارۋىسىيگە قايتقاندىن كېيىن باشقىلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەنلىكى ھەققىدە ئاز ـ تولا ئۇچۇر بېرىلگەن بولسىمۇ، كىم تەرىپىدىن قانداق ئۆلتۈرۈلگەنلىكى ئېنىق ئەمەس. ھالبۇكى، مەزكۇر داستاندا، چارۋىسىيە جاسۇسى سېيىت ھاجىنىڭ چار پادىشاھ تەرىپىدىن بىۋاستە ئۆلتۈرۈلگەنلىكى بايان قىلىنىدۇ. ئەھۋال راست شۇنداق بولغانمۇ ياكى ۋەزىپىنى ئورۇندىيالمىغىنى ئۈچۈن جاسۇسلۇق ئورگىنى تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەنمۇ، بۇ بىزگە نامەلۇم. شۇڭا، خەلق ئارىسىدا بۇ ۋەقەنىڭ پۈتۈن جەريانىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان تولۇق داستانى تېپىلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس دېگەن ئۈمىدتە، مەن ئۇچراتقان بۇ داستاننى بولسىمۇ ئۇچۇر ھېسابىدا نەشرگە سۇنۇشنى مۇۋاپىق تاپتىم. نەشرگە تەييارلاشتا خەلق ئىجادىنىڭ ئەينەكلىكىنى چىقىش قىلىش پرىنسىپى بويىچە، ۋەقە ھەم سۆز ـ ئىبارە، شېئىرنىڭ ئەينەنلىكىگە دىققەت قىلدىم. قىسمەن سۆز ـ ئىبارىلەرگە ئاخىرىدا ئىزاھات بېرىلدى.

پەرەڭ[1] مىلتىق ئۆشنىدە[2]،
ئاتالمىغان سېيىت ھاجى.
بالانى تېرىپ قويۇپ،
ياتالمىغان سېيىت ھاجى.
ناماز شامنىما قىلىپ،
ھويلا ئارقىسىنى تېشىپ،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

مەزلمچە ئەگىنىياغنى③ كىشىپ④،
قېچىۋا كەتكەن سېيىت ھاجى.
بىر سائەتمۇ مائىغاندا،
ئېزىقىپ كەتتى سېيىت ھاجى.
ئېزىقىپ شۇنداق مائىغاندا،
كۆزىگە بىر يەردە ئوت كۆرۈنسە،
ھەرىيەردە ھەم بولسا ئاشۇ ئوت،
دۇشمەننىڭ ئوتىغىما ئوخشاپتۇ،
دەپقىنا ئىككى سائەت مېڭىپ،
ھوشۇر سۇقىچاقنىڭ ئۆيىدە،
بۇكۇنۇپ⑤ ياتتى سېيىت ھاجى.
ئىككى كۈنما ئۆتكەندە،
ئۇ يەردىن چىقىپ ئەمدى،
جاڭگالدا ئات باقىتقان⑥،
سەيدەخمەتنىڭ قېشىغا،
ئاران يەتتى سېيىت ھاجى.
— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، سەيدەخمەت،
— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، سېيىت ھاجىم.
— چېيىڭ بولسا چاي بەرگىن،
نېنىڭ بولسا نان بەرگىن،
دەپ تۇرغان زامانلاردا:
— ئۆيگە كىرىلى، سېيىت ھاجىم،
چەينەككە چېيىم باتۇ⑦،
ساندۇقتا نېنىم باتۇ.
— ئۆيگە كىرسەك، سەيدەخمەت،
ئارقامدىن دۇشمەن كېلەدۇر،
ھەرخاپلىق بولسا ساڭا يېتەدۇر،
دەپ تۇرغان زامانلاردا؛
قۇللۇق قىلىپ سەيدەخمەت،
پەتنۇسقا نانىنى ئېلىپ،
چەينەككە چايىنى سېلىپ،
ئۇسسۇلۇقنى ئېپ چىقتى.
سېيىت ھاجى بۇنى كۆرەپ،
ئات تۆپىسىدەغنا تۇرۇپ،
تەشەككۈرنى قىپ بولاپ،
— ئون يەتتە يىلنىڭ بۇيانقىستا⑧،
ئېتىم بولسا يېتىلەپدىڭ،
چېيىم بولسا قاينىتىپدىڭ،
رىزا بولغىن، سەيدەخمەت،
دەپ يانچۇقىغىما قول سېلىپ،
بەش سەر تەڭگىما ئېپ بەردى.
ئۇ يەردىن مېڭىپ ئەمدى،
كېچىنى كۇندۇزگە ئۇلاپ،
ئۇلۇغئاش ۋاقتى⑨ بولغاندا،
ئىلچىدا كۆردى ئۆزىنى.
يامۇل ئالدىغىما باردى،
دادخاھ ئالدىغىما باردى.
— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، خان دوتەي،
— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، سېيىت ھاجىم.
— ئۆلگەن ئاناڭنىڭ ھەققىدە،
ئۆلگەن دادامنىڭ ھەققىدە،
بىر پاي ئوق تىلىگىلى كەلدىم.
دېدى شۇچاغ خان دوتەي:
— نېمە دەرد ـ ئەلەم يەتتى،
نېمە خاپا بولاپدىڭ؟
— چىراسۇن⑩ دېگەن يۇرتتا،
ئالەمدىن بىخەۋەر ياتسام،
توپىلىق مىنە بىر بولاپ،
ئۆيلىرىمگە ئوت قويدى.
كالامۇللا ئوقۇيىتقان⑪،
قىرىق دانە تالىپىم بېيدى،
ئوتقا تاشلاپ ئۆلتۇردى.
ئىككىغىنام بالام بېيدى⑫،
ئوتقا تاشلاپ ئۆلتۇردى.
بىرغىنام خوتۇنۇم بېيدى،
ئۇنى بىر تاياقتا ئۆلتۇردى.
ئىككىغىنام ئىنىسى بېيدى،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ئىككى پاي ئوقتا ئۆلتۈردى.
نەچچە بىرىنىڭ ئىچ ئاغرىقىدىن
چىقىپ بولارمەن، خان دوتەي؟
بىر يامبۇغىما ئالغان،
شاش بايتال ئېتىم باتۇ،
مىنىپ چىكىتەيمۇ[13] ئاغىنەم؟
دەپ تۇرغان زامانلاردا؛
ــ ئاشۇ يامبۇغا نەخ ئالغان،
قارا بوز بايتالمۇ باتۇ، دەپ،
ئېتىنى جابدۇب ئەكىشىپ[14] بەردى.
نەچچە كېچە ـ كۈندۈز ماڭغاندا،
قەشقەرگە باردى سېيىت ھاجى.
يامۇل ئالدىغا كېلىپ،
دوتەي ئالدىغا كىشىپ:
ــ ئۆلگەن ئاناڭنىڭ ھەققىدە،
ئۆلگەن داداڭنىڭ ھەققىدە.
بىر پاي ئوق تىلىگىلى كەلدىم،
دەپ تۇرغان زامانلاردا؛
ــ ئاسماندىن چۈشتىڭمۇ، ئاغىنەم،
يەردىن ئۈندىڭمۇ، ئاغىنەم؟
دەپ تۇرغان زامانلاردا؛
ــ ئاسماندىن چۈشمىدىم، ئاغىنەم،
يەردىن ئۈنمىدىم، ئاغىنەم؟
چىرا سۇن دېگەن يۈرتتا،
ئالەمدىن بىخەۋەر ياتسام،
توپىلىق مىنە بىر بولاپ،
ئۆيلىرىمگە ئوت قويدى.
كالامۇللا ئوقۇيتىقان،
قىرىق دانە تالىپىم بېيدى،
ئوتقا تاشلاپ ئۆلتۈردى.
ئىككىغىنام بالام بېيدى،
ئوتقا تاشلاپ ئۆلتۈردى.
بىرغىنام خوتۇنۇم بېيدى،
ئۇنى بىر تاياقتا ئۆلتۈردى.
ئىككىغىنام ئىنىسى بېيدى،
ئىككى پاي ئوقتا ئۆلتۈردى.
نەچچە بىرىنىڭ ئىچ ئاغرىقىدىن
چىقىپ بولارمەن، خان دوتەي؟
دەپ تۇرغان زامانلاردا؛
ــ بىر كېچە ـ كۈندۈزما توختاڭ،
ئەنجانغا چىكىتىڭ، ئاغىنەم،
دەپ تۇرغان زامانلاردا؛
ــ قارا بوز بايتىلىم باتۇ،
مىنىپ چىكىتەي ئاغىنەم،
دەپ تۇرغان زامانلاردا؛
نامازشامنىما قىپ بولاپ،
يولغا سېلىپمۇ قويدى.
نەچچە مەنزىل يول مېڭىپ،
ئەنجانغا باردى سېيىت ھاجى.
سېيىت ھاجىنىڭ ئىككى ئىنىسى بېيدى،
ــ ئاكام كەلدى ئانىكا، دەپ،
شۇنداق دېگەن زامانلاردا؛
ئانىسى: ــ تولا يىغلاپ،
كۆزۈم تېشىلەي دەپتىكەن.
چاقچاق ئەتمەڭ، بالىلىرىم،
ئون يەتتە يىلنىڭ بۇيانقىستا،
نەدە ئۆلەپ[15] قالغانتۇ[16]؟
دەپ تۇرغان زامانلاردا؛
سېيىت ھاجى كىشىپ ئەمدى:
ــ ئابدان تۇللىمۇ[17]، ئانىكا[18]،
ئابدان[19] تۇللىمۇ ئانىكا؟ ــ دەپ،
ئانىسى بىلەن كۆرۈشەپ[20]،
بىر كېچە ـ كۈندۈزما تۇرۇپ:
ــ ئاق پاششا بىلەن كۆرۈشەپ كېلەي،
دەپقىنامغىنا ماڭغاندا؛
ئانىسى مىنە يىغلاپ،
ئىككى ئىنىسىگە قالاپ[21]:
ــ بىللە بېرىڭ، بالىلىرىم،
دەپ بىللە ئۇزىتىپ قويدى.
سېيىت ھاجى تولا مېڭىپ،
ئاق پاششا ئالدىغا بېرىپ،
دېدى قىلىپ تاماشا:
ــ ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ئاق پاششا!
ــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، سېيىت ھاجىم.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

خۇش ئابدان چاغدىما كېلىپسىز،
پادىشالىقىما سىز قىلىك.
بويىغا يەتكەن ئىككى قىزىم بار،
خالاپ بىرىنىما ئېلىك،
دەپ تۇرغان زامانلاردا؛
سېيىت هاجى تۇرۇپ مۇنداق:
— پادىشالىقىڭ لازىمى يوق،
قىزىڭنىڭمۇ لازىمى يوق.
ئۆلگەن ئاناڭنىڭ هەققىدە،
ئۆلگەن داداڭنىڭ هەققىدە،
بىر پاي ئوق تىلىگىلى كەلدىم.
دەپ تۇرغان زامانلاردا؛
ئاق پاششا مىنە ئاچچىقلاپ:
— قېنى جاللات! — دەپ قىچقىرىپ،
سېيىت هاجىنى ئېتىۋاتتى.
ئىككى ئىنىسى قالاپ تۇرۇپ:
— جېنىمغىنا ئاق پاششا،
ئاكامنى ئېتىۋاتتىڭىز،
نېمە گۇنا قويۇپ ئاتتىڭىز؟

دەپ تۇرغان زامانلەردە؛
ئاق پاششا مىنە ئاچچىقلاپ،
جاللاتنىما ئېتىۋاتتى.
ئىككى ئىنىسى يېنىغا كېلىپ،
ئاكىسىنى يۇپ[22] — تاراپ،
يەرلىكتىما هەم قويۇپ،
يولدا كەلگۈچە ئەمدى:
— ئانىكامغا نېمە دەرىمىز؟
دەپ تۇرغان زامانلاردا؛
— يالغان ئېيتىلى، جانىم ئاكا،
ئانىكام بېهۇش بولۇپ كېتەر،
يۇرىكى يېرىلىپ كېتەر.
ئاكامىنما ئاق پاششا،
ئولتۇرغۇزۇپ قېشىدا،
خۇشقىنا ئابدان كېلىپسىز،
پادىشالىق قىلىك، دەپ،
ئېلىپ قالدى دەپ كىشىلى،
دەپ يېنىپقىنا كەلدى.

ئىزاهاتلار:

① پەرەڭ — ياۋروپا ئەللىرى.
② ئۆشىنىدە — مۇرىسىدە.
③ مەزلىمچە ئەڭنىياغ — ئايالچە كىيىم.
④ كىشىپ — 1. كىيىپ؛ 2. كىرىپ.
⑤ بۇكۇنۇپ — مۆكۈپ.
⑥ باقىتقان — باقىدىغان.
⑦ باتۇ — باردۇر.
⑧ بۇيانقىستا — بۇيانىدا.
⑨ ئۇلۇغ ئاش ۋاقتى — ئەتىگەن كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەن چاغ.
⑩ چىراسۇن — چىرا كەنتى.
⑪ ئوقۇيتقان — ئوقۇيدىغان.
⑫ بېيدى — بار ئىدى.
⑬ چىكىتەيمۇ — چىقىپ كېتەيمۇ.
⑭ ئەكىشىپ — ئەكىرىپ
⑮ ئۆلەپ — ئۆلۈپ.
⑯ قالغانتۇ — قالغاندۇ.
⑰ تۇللىمۇ — تۇردىلىمۇ.
⑱ ئانىكا — ئانا
⑲ ئابدان — ئوبدان.
⑳ كۆرۈشەپ — كۆرۈشۈپ.
㉑ قالاپ — قاراپ.
㉒ يۇپ — يۇيۇپ.

(توپلاپ رەتلىگۈچى خوتەن پېداگوگىكا ئالىي تېخنىكومىدا)